

Date: 9th April-2026

YANGI O‘ZBEKISTONDA ISLOMIY QADRIYATLAR MODERNIZATSIYASI

Usmonova Shaxnozaxon Erkinjonovna
TDYU huzuridagi Namangan viloyati
akademik litseyi Tillar kafedrasida o‘qituvchisi,
Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
e-mail: zafarbekismatov@gmail.com

Tel: +99899 728 05 58

Abdumalikov Abror
TDYU huzuridagi Namangan akademik litseyi
1-kurs 105-guruh o‘quvchisi

Annotatsiya. Davlat hokimiyati va uning boshqaruv tizimini rivojlantirish muammosi islomda asosiy masalalardan bir hisoblanadi. Bu zamonaviy musulmon jamiyatlarida islohotlar va demokratiya, milliy hamda diniy o‘ziga xosliklarning an’anaviy qadriyatlari bilan bevosita bog‘liqligidir. An’anaviy jamiyatlarda yangi demokratik usullar va boshqaruv shakllariga o‘tish aksariyat musulmon davlatlarida sekin va og‘riqli kechgan. Ushbu maqolamizda shu haqda ma’lumot beramiz.

Kalit so‘zlar: modernizatsiya, demokratiya, komponent, sivilizatsiya, fuqorolik jamiyati.

Аннотация. Проблема развития государственной власти и системы её управления в исламе считается одной из основных. Это напрямую связано с реформами и демократией в современных мусульманских обществах, а также с традиционными ценностями национальной и религиозной самобытности. В традиционных обществах переход к новым демократическим методам и формам управления в большинстве мусульманских государств проходил медленно и болезненно. В данной статье мы представим информацию об этом.

Ключевые слова: модернизация, демократия, компонент, цивилизация, гражданское общество.

Annotation. The issue of developing state power and its system of governance is considered one of the main issues in Islam. This is directly related to reforms and democracy in modern Muslim societies, as well as to the traditional values of national and religious identity. In traditional societies, the transition to new democratic methods and forms of governance in most Muslim countries has been slow and painful. In this article, we provide information on this topic.

Keywords: modernization, democracy, component, civilization, civil society.

Bugungi kunda mintaqaning globalashuv jarayoniga qo‘shilish darajasini belgilaydigan yangi tendensiyalar paydo bo‘lmoqda. Ammo ijtimoiy-madaniy transformatsiyalar darajasidan qat’iy nazar aholining diniy e’tiqodlari ustun bo‘lgan ma’naviy komponentning ta’siri o‘zgarmaydi. Chunki islom ko‘p jihatdan madaniyat, urf-odatlar, turmush tarzini belgilab kelgan va eng muhimi, mintaqa aholisining ko‘p asrlilik an’anaviy o‘zini o‘zi boshqarish amaliyoti islomiy hurfikrlilik bilan mustahkam

Date: 9th April-2026

bogʻlangan. Shu boisdan ham bugungi kunda uning ahamiyati ayniqsa oʻsib bormoqda, bu demokratlashtirish, fuqarolik jamiyati institutlarini shakllantirish va kengaytirish jarayonlarining shakllari va boshqa jihatlarida, masalan, nodavlat notijorat tashkilotlari, shu jumladan, diniy xayriya jamiyatlarining oʻsishi orqali namoyon boʻlmoqda. Avloddan avlodga oʻtayotgan islom dinining maʼnaviy-axloqiy asoslari taʼsiri ostida nafaqa tmadaniy va tarixiy tafakkur shakllanadi, balki yangi turdagi siyosiy tafakkur ham shakllandi, bu esa fuqarolik jamiyati asoslarini yaratishga yordam berdi. Bugungi kunda musulmon mamlakatlarida, shu jumladan, Oʻrta Sharqda kuzatilayotgan mavjud rejimni oʻzgartirish variantlari, odatda oʻziga xos modelga aylanmoqda. Bundan koʻzlangan maqsad – hokimiyatning anʼanaviy asoslari va uzluksizligini saqlab qolish bilan birga zamonaviy boshqaruv shakllariga oʻtishdir. Hozirgi zamonaviy musulmon dunyosining koʻplab davlatlarida demokratik va siyosiy hokimiyat mexanizmlariga amal qilishga intilish ortmoqda. Ularning siyosiy tizimi asta-sekin plyuralistik modelga asoslanib amalga oshirilmoqda. Davlatning mustaqil ijtimoiy guruhlarini boshqarish imkoniyatlari chegaralanmoqda va fuqarolarning faol, ixtiyoriy ravishda siyosiy jarayonlardagi ishtiroki faollashishi kuzatilmoqda. Shunga qaramay ushbu mamlakatlarda bu jarayonlar notekis va ancha ogʻriqli, tabiiyki, avvalgi diniy qadriyatlarning yangi tiklanishi yoki moslashuvi bilan bogʻliq holda davom etayotganini kuzatish mumkin. Ushbu hodisalar koʻp asrlar davomida jamoat ongini shakllantirgan islom anʼanalari, shariat meʼyorlari saqlanib qolishi bilan bogʻliqdir.

Modernizatsiya tushunchasining oʻziga xos xususiyatlari, avvalo, murakkablik (madaniyat, sanʼat, siyosat, iqtisodiyot va ijtimoiy munosabatlar bir vaqtning oʻzida oʻzgaradi), inqilobiy (bir zumda sifatli sakrash), universallik (farqlar, modernizatsiya usullari minimal) va algoritmlilik (sabab-oqibat aloqalarining bashorat qilinishi) kabi maʼno-mazmun kasb etadi. Ushbu holatlar taklif qilinayotgan tuzilmalarning spekulyativligi va koʻproq gʻarb tajribasiga tayanishidan kelib chiqadi. Ayrim tadqiqotchilarning gʻarblashtirish va modernizatsiya qilish jarayonlarini sinonim sifatida koʻrish holatlari ham mavjud boʻlib, aslida bu xato yondashuvdir. Taniqli olim D. Ruesheyer qisman siyosiy modernizatsiya qilish konsepsiyasida oʻzgarishlar murakkabligini rad etadi. Uning taʼkidlashicha, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda ijtimoiy-madaniy qadriyatlar oʻzgarishi mumkin va jamiyat oʻzining asosiy koʻrsatkichlari jihatidan qanchalik bir xil boʻlsa, uni modernizatsiya qilish uchun shuncha koʻp resurslar talab qilinadi va shunchalik ogʻir xatarlar unga hamroh boʻladi.

Hozirgi kunga kelib modernizatsiyaning koʻp qatorli modeli paydo boʻlishi bilan demokratiyaning siyosiy oʻzgarishlar jarayonida ilgari beqiyos rol oʻynashi shubha ostiga olinmoqda. Shunday qilib haqiqat siyosiy va ijtimoiy modernizatsiya nazariyasi rivojlanishining dastlabki bosqichida taklif qilingan modellarga qaraganda ancha murakkab boʻlib chiqdi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajalaridagi farq, tashqi siyosiy omillarning oʻziga xos xususiyati XX asrning 60-yillari oxirlaridan boshlab olimlar oʻrganayotgan modernizatsiya obʼektlari geografiyasining kengayishiga sabab boʻldi. Siyosiy jarayonlarularning ijtimoiy-madaniy sharoitlarini inobatga olgan holda tahlil etila boshlandi. Milliy urf-odatlarini hisobga olmasdan rivojlanish uzoq muddatli istiqbolda

Date: 9th April-2026

xavfli hisoblanadi.

An'anaviy va modernizatsiya qilingan me'yorlarning ziddiyatli potensialiga ta'sir qiluvchi real o'zgarishlar va omillar qarama-qarshiligi va nomuvofiqligini tahlil qilish an'anasi mavjud. Bu esa jamiyat taraqqiyotida siyosiy va diniy elitalarning rolini chuqur ko'rib chiqishni talab qildi. Siyosiy modernizatsiya davri ijtimoiy-iqtisodiy resurslarni safarbar qilishni, ma'muriy hokimiyatning qat'iyatligini, ushbu hudud aholisining ko'pchiligidan tushunishni va qo'llab-quvvatlashni talab qiladi. Shu boisdan ham islomni modernizatsiyalash tarafdorlari yoshlarni axloqiy tarbiyalash bo'yicha ishlarni milliy tiklanish jarayonida muhim shart deb biladilar. Bu ularning ongida ma'lum fazilatlarini shakllantirishni nazarda tutadi. Faqatgina odamlar ma'naviyatini tiklash yo'lida jamiyat ravnaqi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni yaratish mumkinligi, har bir inson o'zini-o'zi rivojlantirishga intilishi kerakligi, har bir shaxs jamiyat manfaatlariga ongli ravishda va erkin itoat qilishi shu bilan birga islom dini odamlarning real turmush tarzi ekanligini anglab yetmog'i lozim. Darhaqiqat, mustaqil davlatni rivojlantirish va mustahkamlash uchun har bir musulmon o'zini vatanparvar deb bilishi va jamiyatda hamjihatlik hukm surishi uchun kerakli ishlarni qilishi zarur hisoblanadi. Ma'lumki, islomda qonunlarga bo'ysunish va ular baham ko'rgan qadriyatlarini hurmat qilish muhim ahamiyatga ega. Chunki ularning aksariyati zamonaviy huquqiy tizimlarga mos keladi va O'zbekiston qonunchiligi tamoyillariga zid emas.

Ijtimoiy taraqqiyotning zamonaviy bosqichi fenomeni islom qadriyatlarini tiklash va keng tarqatish jarayoni bilan alohida ajralib turadi. Shunga o'xshash tendensiyalar Markaziy Osiyo mamlakatlarida ham yuz bermoqda, ular ko'p asrluk islom sivilizatsiyasi tarixi bilan bog'liqdir. Davlat suverenitetining qo'lga kiritilishi Markaziy Osiyo mamlakatlarida, xususan, O'zbekistonda musulmon qadriyatlarini tiklashning yangi bosqichini boshlab berdi. Ma'lumki, O'zbekiston dunyo hamjamiyatiga asosan islom dini ta'siri ostida shakllangan madaniy va intellektual an'anaviy qadriyatlari bilan keng tanilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: «Hozirgi kunda O'zbekistonimizning kitob fondlarida 100 mingdan ziyod qo'lyozma asarlar saqlanmoqda. Afsuski, bu nodir kitoblar hali to'liq o'rganilmagan, ular olimlar va o'z o'quvchilarini kutib turibdi. Ushbu noyob asarlarda bugungi davr o'rta qo'yayotgan juda ko'p dolzarb muammolarga javob topish mumkin. Xususan, Islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini chuqur ochib beradigan, barcha odamlarni ezgulik, mehr-oqibat va hamjihatlik yo'lida birlashishga da'vat etadigan teran ma'noli fikr va g'oyalar bugun ham o'z qimmatini va ahamiyatini yo'qotgan emas. Lekin biz ana shunday noyob meros vorislari, shunday boylik egalari bo'la turib, ularni har tomonlama o'qish-o'rganish, xalqimiz, avvalo, unib o'sib kelayotgan yoshlarimizga, jahon hamjamiyatiga yetkazish bo'yicha yetarli ish qilmaganimizni ham ochiq tan olish kerak»¹. Islom bugungi kunga kelib sobiq postsovet mamlakatlarining aksariyat mintaqalarida keng tarqalgan din sifatida ma'naviy-axloqiy, milliy va islomiy qadriyatlari bilan inson, uning moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini to'ldirib keldi.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // Халқ сўзи газетаси, 2017 йил 23 декабрь.

Date: 9th April-2026

«Sobiq Ittifoqdagi hukmron kommunistik partiyaning yuqori qismi diniy jamoalarni xalqlarning ongi uchun kurashda o'zlarining raqobatchilari deb bilgan va butun tarix davomida dinni buzish, qolgan ziyoli musulmon insonlarni yo'q qilish va bo'ysundirish uchun eng shafqatsiz choralarni ko'rgan. Yillar davomida o'n minglab islom ziyolilari qatag'on qilindi. Minglab masjidlar va yuzlab madrasalar tugatildi, ularning ko'pchiligining binolari xalqimiz va insoniyat sivilizatsiyasi uchun me'moriy va tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan. Din sun'iy ravishda mafkuraviy kurashning keskin jabhalaridan biriga aylandi»². Xuddi shu «sabablarga ko'ra Markaziy Osiyodagi sobiq Sovet Ittifoqi respublikalarida, islom ta'limiga ta'qiq qo'yilganida, juda ko'p sonli yuqori ma'lumotli islom o'qituvchilari bo'lishi mumkin emas edi. Ammo har xil hurofotlar gullab-yashnadi, ba'zida reaksiya, ularning tashuvchilari bugun ba'zida eng yuqori haqiqatga da'vo bilan chiqib, uni butun aholiga yuklaydi va odamlar taqdirini tasarruf etish huquqini beradi»³. Garchi sotsialistik tuzum davrida O'zbekistonda diniy binolar soni keskin kamaygan bo'lsa-da (butun ulkan respublikada atiga 89 ta masjid faoliyat olib borgan), islom an'analari o'zbek xalqi dunyoqarashining eng muhim tarkibiy qismi bo'lib qolaverdi. Ammo Sovet Ittifoqi davrida hokimiyat dunyoviy boshqaruv tizimini yaratishga muvaffaq bo'ldi, unda boshqa dinlar qatori islom ham jamiyatdagi siyosiy hukmronlikni talab qila olmadi. Bu davrda O'zbekistondagi islom kommunistik hokimiyat unga yuklatgan roli bilan kifoyalanishga majbur edi.

Bu davrda milliy o'z-o'zini anglashning o'sishidagi tabiiy tendensiya e'tiborga olinmadi. Ko'plab muqaddas milliy bayramlar : Navro'z, Ramazon hayiti, Qurbon hayiti va boshqalar taqiqlandi. Ular Islom sivilizatsiyasi boshlanganda islom ilmlari bayrog'ini ko'targan buyuk ajdodlarimiz nomlarini O'zbekiston xalqi xotirasidan o'chirishga harakat qildilar. Bu hurmatga sazovor bo'lgan ajdodlar orasida dunyoga tarqalgan ismlar bor edi. Bular, xususan, Muhammad ibn Ismoilal-Buxoriy, Abu Abdulloh al-Xorazmiy, Ahmad bin Muhammadal-Farg'oniy, Abu Rayhon Beruniy, Mahmud az-Zamaxshariy kabi taniqli muhaddislar, ilohiyotchilar va taniqli madaniyat arboblari Ahmad Yassaviy, Imom at-Termiziy, Abu Mansur Moturidiy, Burhoniddin Marg'inoniy, Abduxoliq G'ijduvoni va boshqalar. Ularning ko'plab ilmiy ishlari va asarlari o'zbek islomshunosligining ta'sirchan qatlami bo'lib, dunyo hamjamiyati uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan. Bu allomalarni jahon madaniy merosining bir qismi sifatida o'rganish hozirgi davrda ilm-fanning muhim vazifalaridan biridir. «Xalqning madaniy qadriyatlarini, ma'naviy merosi ming yillar mobaynida Sharq xalqlari uchun qudratli ma'naviyat manbai bo'lib xizmat qilgan. Uzoq vaqt davom etgan qattiq mafkuraviy tazyiqqa qaramay, O'zbekiston xalqi avloddan avlodga o'tib kelgan o'z tarixiy va madaniy qadriyatlarini hamda o'ziga xos an'analarini saqlab qolishga muvaffaq bo'ldi. Jahon ilm-fani uchun Movarounnahrda faoliyat olib borgan olimlar, ular jumlasida esa faqihlarning merosini ham o'rganish muhim ahamiyatga ega»⁴.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, mamlakat uchun iqtisodiy, ijtimoiy,

² Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. – Тошкент: Ўзбекистон, 1998. 6- том –Б. 56.

³ Ўша ерда.

⁴ Мўминов А. Мовароуннаҳр ханафий фикҳи // Имом Бухорий сабоқлари. – Тошкент, 2001. – № 1. – Б. 88-91.

Date: 9th April-2026

siyosiy va boshqa ko‘plab masalalarni hal qilishda katta imkoniyatlar ochildi. Bunda din ham chetda turmadi. Mustaqillikka erishgandan buyon O‘zbekiston o‘zining boy madaniy merosini tiklash va yanada rivojlantirish yo‘lini tanladi. Boy ilmiy va madaniy merosni o‘rganishga, islom olamida mashhur bo‘lgan ilohiyotchilar nomi bilan bog‘liq muqaddas joylarni tiklash va obodonlashtirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Mustaqillik yillarida Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Moturidiy, Burhoniddin Marg‘inoniy kabi buyuk ilohiyotchilarning nomlari, ilmiy va madaniy merosi tiklandi. Qadimgi davrlardan boshlab O‘zbekiston islom olamining madaniy va ma‘naviy markazi sifatida mashhur bo‘lib kelgan. Islom sivilizatsiyasini shakllantirish va rivojlantirish, ushbu muqaddasinning g‘oyalarini tizimlashtirish va tarqatishda ajdodlarimiz – dunyoga mashhur ilohiyotchilar, faylasuflar va mutafakkirlarning xizmatlari buyukdir.

Umumisloviy qadriyatlarni saqlab qolish, ma‘naviy merosni targ‘ib qilish uchun biz O‘zbekistondagi yangi tashkil etilgan o‘quv va ilmiy markazlari bilan Islom tarixi, islom ilmi, madaniyati, san‘ati va sivilizatsiyasi tarixining turli jihatlarini birgalikda tadqiq etish uchun hamkorlik qilish muhim ahamiyatga ega.

Yuqoridagilarga asoslanib aytish mumkinki, O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikning dastlabki yillarida suveren demokratik davlat sifatida islom sivilizatsiyasini tiklash masalasida an‘anaviy islomiy qadriyatlarni tiklash bo‘yicha bir qator chora-tadbirlarni ishlab chiqdi va amalga oshirdi. Din, avvalambor, jamiyatning ma‘naviy hayotining bir sohasi bo‘lib, o‘ziga singib ketgan guruh, shaxs, umuminsoniy axloq me‘yorlarini aks ettirdi, ularni odatiy xulq-atvor qoidalariga aylantirdi, madaniyatga sezilarli ta‘sir ko‘rsatdi va, ayniqsa, din (bu bizning islom – bizning otalarimiz va bobolarimizning dini misolida) odamlarning imonin imustahkamlash, ularni poklash va ko‘tarish, ularga hayot sinovlari va muammolarni yengishda kuch berish, musibatlar, umumbashariy va ma‘naviy qadriyatlarni saqlab qolish va avloddan avlodga yetkazishga o‘z hissasini qo‘shgan. Shuning uchun din insonning ishonchli hamrohi, uning hayotining bir qismidir. Shunday qilib islom madaniyatining zamonaviy qadriyatlarini o‘rganib idrok etish uchun zarur shart-sharoitlar yaratildi. O‘zbekiston va musulmon dunyosi mamlakatlari o‘rtasida faol madaniy almashinuv mavjud bo‘lib unda, zamonaviy ko‘p millatli qadriyatlarni anglash va o‘tkazishga intilmoqda, ular orasida islom sivilizatsiyasi yutuqlari alohida o‘rin tutadi.

Xullas, islom madaniy qadriyatlari va urf-odatlari, jahon islomi qoldirgan ulkan ma‘naviy meros ko‘p jihatdan nafaqat mintaqamizning tarixiy taraqqiyotiga qo‘shgan hissasini, balki ayni paytda uning sifat jihatdan yangi qiyofasini shakllantirmoqda. O‘zbekiston xalqi din aholini eng yuqori ma‘naviy-axloqiy qadriyatlar, tarixiy va madaniy meros bilan tanishtirish vazifasini bajarishda davom etishidan manfaatdordir. Ishonamizki, islom dini hamisha ijobiy intilishlarimiz nomiga xizmat qiladigan, ezgu ishlarimizda bizga yordam beradigan yuksak qadriyat manbai bo‘lib yashab kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // Халқ сўзи газетаси, 2017 йил 23 декабрь.

Date: 9th April-2026

2. Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. – Тошкент: Ўзбекистон, 1998. 6- том –Б. 56.
3. Мўминов А. Мовароуннаҳр ҳанафий фикҳи // Имом Бухорий сабоқлари. – Тошкент, 2001. – № 1. – Б. 88-91.

International Conferences
Open Access | Scientific Online | Conference Proceedings

